

Merengés egy metaforán

„Szóval Frankfurt a tiétek, sápadtarcúak. Mi, indiánok majd tapsolunk” – idézi a Magyar Narancs (pontosabban a MaNcs, hogy jogtalan névhasználat útján az ég szerelmére ne tüntessem fel törvénytörést a szóban forgó lapot) Szentmihályi Szabó Pétert abban a rovatában, mely a „Nagy az isten állatkertje” nevet viselhetné, ha a szerkesztők nem volnának olyan közmondásosan illedelmesek. Eltűnök ezen a metaforán.

Szentmihályi Szabó Pétert a Szépirodalmi Könyvkiadó folyosóján ismertem meg a hetvenes és nyolcvanas évek fordulóján. Ő lektor volt ott, én pedig szerző a tiltás és a tűrés határvidékén, tehát kivörösödve a folytonos harci készültségtől. Ebben a piros állapotomban feltűnt szokatlan sápadtsága. Abban a kiadóban rajta kívül csak egy ennyire fakó színárnyalatú embert láttam hétfőn és pénteken egy óra után: Csurka Istvánt, aki ilyenkor barátját, Réz Pált várta korgó gyomorral. Réz Pálról rossz szójátékkal valóban elmondhatnánk, hogy rézbőrű. De Szentmihályi Szabó önmagáról állítja ezt. És azt is állítja, hogy nem övé Frankfurt, hanem a sápadtarcúaké.

Ha a realitás világában nem értelmezhető egy költői kép, akkor jelentése áttételes. Hadd fordítsam át prózai nyelvre, a gyöngébbek kedvéért. Jövőre a frankfurti nemzetközi könyvvásár főszereplője a magyar irodalom lesz. Szentmihályi Szabó Péter ar-

ra céloz, hogy nem a bennszülöttek, vagyis a magyarok képviselik majd Frankfurtban a magyar irodalmat, hanem azok, akik gyarmatosítóként a nyakukra települtek, mint a sápadtarcúak Cooper és May Károly könyveiben az indiánokra. Azok a magyar szerzők, akik felkeltették a német kiadók érdeklődését, nem pusztán egy politikailag időszerű könyv erejéig, hanem sok éven át és folyamatosan, igazából nem magyarok, hanem a magyarság szipolyozói, még akkor is, ha magyar nyelven írott műveik német költségen jelennek meg. Az igazi magyar szerzők viszont csak tomahawkjukat rázhatják. „Uff, uff!” – kiáltja rézszerűvé válva Szentmihályi Szabó, tomahawk híján szégyenletes metaforáját lóbálgatva.

Ez a metafora nem azt állítja, hogy országunkból csak zsidók művei juthatnak ki németre fordítva Frankfurtba, hanem azt, hogy aki kijut Frankfurtba, az származásától függetlenül zsidó. Persze nem „zsidó”-t mond, hanem „sápadtarcú”-t: így kell ezt fél századdal Auschwitz után. E metafora azt sugallja, hogy a piaccgazdaságban nem a könyvek értéke és eladhatósága vonzza a kiadókat. Szentmihályi Szabó előtt egy másik kudarcos szerző, Bán Zoltán András is eljutott eddig a lángeszű felismerésig. Kitalálta, hogy a német kiadók azért válogatnak ilyen tökéletlenül, mert az irodalmi közvéleménynek ott nincs ízlése, és mert

képtelen felemelkedni a magyar kánonok és értékhierarchiák megalkotóinak szellemi színvonalára. Bán ily módon tisztelettudó pusztit cuppantott a nemzeti felfuvalkodottság popsijára, és ezt Szentmihályi Szabó sem nehezményezheti. Csakhogy ő a fajgyűlölet szárnyait is rászerezte erre a semmivel sem indokolható érzületre. Szerinte a kapitalista könyvpiacot és az irodalmi közvéleményt egy óriási összeküvés manipulálja, a Sápadtarcúak Világszövetsége, mely erősebb, ugyebár, a piac törvényeinél. Vajon miért variálja ezt a baljós mítoszt? Úgy érzi, hogy oktalanul mellőzik? Valakik lebeszéltek műveiről a germánokat? Ha így van, kérem, ne titkolja ezt. Árulja el, hogy melyik munkáját lehetne elfogadtatni valamelyik német kiadóval! A rábeszélés miféle eszközét ajánlja? Csak arra kérem, ne felejtse el: Németországban 1945 óta nem javítható fel zsidózással a művek színvonalára, célravezetőbb volna tehát, ha más ötlettel állna elő.

Szentmihályi Szabó metaforáját általánosítja a mi legprominensebb Csingacsukunk: „Kék-fehér óriásplakátjain Demszky »világváros« építését hirdeti. A plakát két színe pontosan az izraeli állami zászlót idézi. A jelkép megválasztása mindig alapvető. Ez a színválasztás kiállítás, elköteleződés egy idegen állam iránt” – írja lapja választási különszámában Csurka István. Eszerint tehát Demszky furfangos választási trükköt

eszelt ki: zászlót lobogtatva világgá ordibálja, hogy egy idegen államnak – történetesen Izraelnek – a szolgálatába szegődött. Azután: „A választás tétje ez: magyar város lesz-e Budapest.” Vagyis Demszky fővárosunkban rézbőrrel vonja be a magyarokat, akik felett a sápadtarcúak kék-fehér zászlai lengedeznek. Szentmihályi Szabónál csak a frankfurti könyvvásáron nem szereplő bennszülött írókat sújtja az indiánok balvégzete, Csurkánál már Nagybudapest valamennyi magyarját.

Így fokozódik a Szentmihályi Szabó metaforája mögött rejlő frusztráció egyetemleges rögeszmévé, amely csak a hozzá tapadó emlékek és gondolatársítások miatt nem minősíthető egyszerűen számárságnak. E rögeszme hirdetőit Nyugat-Európában már régóta a lehetséges politizálás határain túlra tessékelték, a konzervatívok éppúgy megvetik őket, mint a szocialisták. Nálunk viszont a nyílt fajvédők egybeolvadnak a kormányzat őszinte jobboldalával. Cinikus vagy bárgyú politikusok el akarják hitetni az újdonsült demokrácia közönségével: a söpredékmentalitás szalonképessé válhat pusztán attól, hogy demokratikusan választott parlamentben képviselik. E mentalitás hősei aztán a kormányzat által tűrve vagy támogatva uszíthatnak, mégpedig pirulás nélkül. Vagy ha olykor pirulnak is, az nem látható, hiszen rézbőrűek.

Eörsi István